

ACC. N:R

M.10126:1-65.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

P. P. Rönner

Härad:

Tunnstads

Adress:

Förlag, Lagan

Socken:

Berga

Berättat av:

P. P. Rönner

Uppteckningsår:

1946

Född år

1881

i

Förlag

I denna vardagsbok:

Bemärkning av fäder och ^{kvinnor} ~~kvinnor~~
reson

Skroth och vidskeplighet . 43

Mjölhus . 54

Våren gamla . 61

Lagan enskilda och moderna . 64

Skriv endast på denna sida!

ACC. NR M.10126:1.

Enkelt vardagssekel.

Förmalning av säden och ^{kvornen} kvornen.

I den gamla tiden hade man en kemkvarn i varje gård och i torpen. Dessa kvornar drogos för hand och fanns här ännu i slutet av 1800-talet. Tydligt har jag många gånger varit med om att draga vår kemkvarn vid förmalning av malt. Man brukade också mala råggrön på kemkvarnen, vilka användes vid uppredning efter skat till framställning av grynkor. De som bodde avsevärt och hade lång väg till kvornen förmalade länge säden på

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 10126:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Renboaren. För åtskilliga år tillbaka
visade man mig en sådan Ren-
boaren i Lagan, på vilken dess
ägarande ägare i Hallamalen,
ett Torp under Thonas, Mästens-
gårds prästgård, efter det svärs-
året 1868 förmådde att sin såd.
Dess ägarande ägare (se minnida)
hade förvärat Boaren som ett
kulturförbruk, men han var en
intresserad familj av antika
föremål. Han överlämnade den så-
dan välgäva till en direktör i
Stockholm, som förmodligen fort-
farande är ägare till den. Han
vara. De gamla var på förtroende
med att mala på Renboaren.
Det gick visserligen inte fort och

ACC. NR M. 10126:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

man kunde ej heller framställa
mycket av den kvaliteten som man
numera vill ha. I de moderna
kvarnarna, men man hade ju
inte så stora pretentioner på den
tiden. De bevarade sin egen och den
kvarnen är dock minnen från
en månghundårig kultur och
de stora påståttliga språk som
våra förfäders stävar som vi
i kyrkan för tillvaron och det
dagliga brödet.

Skvaltskvan eller enfoldskvan
ganns det inte på i min barn
tids. och uppväxttid. Men det
kanhända att sådana kvarnar i
en äldre tid varit tillfälliga,
måjligen vid vattendragen i trakten.

Primitiv vatten-
kvarn med elek-
trisk i horison-
talställning.

ACC. N:R **M. 10126:4**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det berättas om en bonde i Sjö-
läns, att han hade sinna på
1800-talet en skvaltköran vid en
bäck och den blev med vatten.
tygel av det här bildade vatten-
fallet. Men det gick inte för att
maka sig på den köran. När
dess ägare så gånge skulle fara
till Vänersborg, kom ligger över
sja mit från Sjöläns, berättade
han på en bäck vid i köran.
bingen och när han kom till.
Och han hade inte mera än om.
bring hälften hemmit att firma-
las, ändock att han ställde istad
köran innan han färdigade
hemmet.

Vägar vid köran ha

det västerbyen inte funnits här på
träskan. Detta har heller inte varit
av behovet påskallat, när det här
 varit god om vattenkraft och på
har man redan under medeltiden
utnyttjat den även till drivning
av kvarnar. På 1800-talet hade vi
sålunda vattenkvarnar i Boro, Prästorp,
Bustarsfors, Singselstad, Busläsa Öro
och Sjöby. Den i Singselstad ned-
brann 1864 och Bustarsfors 1907. Öro
kvarn nedlades i slutet av 1800-talet
och Sjöby efter vattenfallens mon-
tering till elektrisk drift 1916. Prästorp
vattenkvarn nedlades 1926 eller 1927, då
den nya kraftverksanläggningen
tillkom i Boro och Boro kvarn
är fortfarande i gång, men drives

ACC. NR M. 10126:6.

6
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

numera med elektricitet. Alla de gamla vattenkvarnarna är sålunda borta. De fylle väl sin uppgift för sin tid och hade en viltskänk (kunder). Till dem kommo kvarnskjut-
or från Bergen, Västergöt, Östergöt, Bohus
o. Värmland. ^{härifrån} Pjäsby, Västergöt m.
fl. sortar. Många hade ända till
att jag varit i Kvarnby och för
dem betydde en kvarnsa inte så
litt. Det var mycket tidsförspillan
både att befä vägen till och från
kvarnen och att klippa där medan
säden förmaldes.

För 20 år tillbaka ståtades
en ny och modern andelskvarn:
Ragan och denna anlitas nu av
de flesta lantbrukarna här i Bergen.

ACC. NR. M. 10126: 7.

7
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En annan elektrisk underhålls-
tillkom tilltänkt på ena sidan Östergårds
järnvägsstation och härifrån
de som bo i våra delar av och
mer jämt Östergårds- och Gäddede-
borna sin sål förmåld. I Östergårds-
delar. Här ska man också få
en modern husen med elektrisk
driftkraft, vad som man alltså
inte längre behövs. Här den här-
ga vägen till Östergårds från denna
och Östergårds staden för att få sin
sål förmåld. Den elektriska energi-
en ska i hög grad förkortas
av ständen och ge det möjligt
att anlägga en husen där man
annars inte hade haft tillgång
till driftkraft eller märke.

ACC. NR. M. 10126:8.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Äro det denna förändring allra först
i Skånes landskapsbild. I början
av seklet kunde man få se så
många väderkvarn, förallt på
marssjö genom byarna, men
sedan dess ha de typiska kvar-
narna med sina ringar försvunnit.
Det elektriska ledningssystemet har
spritt sig överallt och på ha man
kunnat på anlagd moderna kvarn-
verk, tack vare tillgången av den
nya kraftkraft.

Står hade vi det relativt
väl beställt med kvarnen även
i den gamla tiden. Till och
vattenkvarnen hade vi inte några än
väl ett par kilometer och där kvar-
narna de vi såg ändå till de senaste.

9
även av dess tillvaro, då den regel-
bundet var i gång, av vilken anled-
ning vi sedan fick anlita oss av
Röstergs Kvinnor.

På höstsidan förekom det så
ofta att man behövde kända till kvinnan.
Vi brukade på den tiden ha så få
färdigställda (stämman som färdig) och
dessa fångas gärna dragna (kvinnor-
stämman). För det mesta lagade man
det så att man begär sig istället
till kvinnan när det led mot hvil-
ken eller började stämman. (Om det
så "mälldes" (först av mälld) stäm-
made man inte i kvinnan utan
istället. Men för att sedan under
jagstämman dag eller kanske någon
därpå avstämman mälldes. Men

ACC. NR M. 10126:10.

10
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ifall att man fick stanna där
och "gämliga" priedan sedan för-
malles. Så var det först till att
sitta in dragarna i kassastället
där kanske flera andra också fönt
voro inställda. Men medhäftad för-
sänk gav man stanna för och
sedan fick man hjälpa mig.
men att bara in stänkarna i
kassastället. Stenkiggarna, särskilt
de som hade längre vägar till
kassan, mestade mestadels och
den kassastället i kassastäm-
men, där det välkomnades
sällskap, men ofta var fullt hus.
Det berättas om en man i B., som
levde på 1800-talet att han var
mycket glad vid att äta. För varje
gång

ACC. NR M.10126:11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

han kom till kassan så att han
alla först upp och matknytt
i locket och så begav han sig
in åt kvamkamraren för att
äta. En gång sålde han ut
för den pralinen att vänta med
sitt sådesloss på väg mot kassan.
Den smula och källigt under
hållna vägar kantades av djupa
diken. På begge sidorna och här
det var på toppade lossat
sitt för honom och med i tiden.
Man skulle nu kunna tycka
att han ganska hade varit gån-
slig i saken och skyndsamt
igen så att för lossat till-
kännande igen. Men han hade en
kunnig med att bli kunnig och

ACC. NR M. 10126: 12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Reise första åtgärd var nu att sitta
sitts på matknytet och äta. Se-
dan blev det en andra reise för-
satt att sitta på lasset upp på
vägen igen. Matbrädet kunde och
så ville brödbakarna bekym-
mer i den gamla tiden när man
jakt uppehålla sig i bröden. Ting-
en är ännu så. Maten kunde
tunga slut och hade man inga
bekanta i omgivningarna. Så fanns
det på den tiden heller inga
kaffee- och besöka. Det berättar
det om sådana personer, att de
f.ö.m. vid den åtgärden att
hade väpna till att ställa brän-
nen och så. Br. mjölkaren kunde
man att väpna och så på sin mat.

ACC. N:R M. 10126: /3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Konungäl hade man ju ~~den~~ gäls
och spet fick man av vatten i ån
eller någon källa eller brun i dess
närhet. Detta kunde ju inte bli nå-
gon krossig kast, man hungen av
den bästa krossen på vatten. Den
gamla tidens människor äto och
blev mätta. De fingo af ha några
större kvar på livet, det är då säkert.

Staland om sommarens var det
ringa tillgång på vatten. Det kunde
de dröja flera dagar innan man
hade fått ett märkbart förhållande.
På staland om att han en gång
kom till krossen i Åby, då man
saknade vatten i dammen och
krossarna stodo där på stället. Själ-
varen och för sig då redskap

och begjors sig ned i sin bakom-
dammen. De lyckades att få fram
så pass mycket vatten att den
en kvinnan kunde bättas våg-
och så fick fru en sår på fö-
rmål. Till förmåelse kan näm-
nas att då detta skedde är en
större konstaterad uppföd. Detta
skedde 1915-1916 och 1923 reglades vatt-
erhöjden i Ölen, då en reglerings-
damm uppfördes vid denna öns
utlopp. Skålan vid Öls vägen-
te Skålan från Öls till Öls upp-
muddades. Den regleras vattenet
så att man kan konstans till-
gåel. Detta vid Öls konstverk
sommar som vinter. Man får
man härifrån skickat mer till

ACC. N:R **M10126**/57

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Drivkraft är flem störe (Kvarnverk
är vid stån vattenkvarn för sin
tid va. Eft. detta är ända en båda-
del av den här familjens Kraft.
Den Vänerans Kraftstationer, som
är ägare till denna Kraftstation,
använder vid den huvudsakliga-
ste delen av Drivkraften inom Vä-
nerans ståt, som för både Ljus
och Kraft från stån. Många fa-
briker och industriella anläggningar
ge för sin Drivkraft härifrån.
Vidare Vänerans Kraft och belysning
till större delen av Berga socker,
till Vittan, Tammåke, Soluss,
Ding, Väneris, Västerg m. fl.
socker & Skivverder. Stån gamla
Kvarn och Sägerst. är en 100 minne

16
Men. Vad man nu skulle önska
vare att den här framställda
elektriska energien i en framtid
bleve inriktad på platsförbrukning.
Som det är går den stora väder
bort härifrån för varje dag som
går till förbrukning för andra sockna.
Vännerns stad har också en födel
av denna kraftverksanläggning.

Under vintertiden var också
de gamla vattenkvarnarna ibland
besvärliga att skita och rejskvar-
na fingo då skita out i sidan.
Vad tiden som vobildningen
i sjösystemet (Blåen, Luleåsjön, En-
ren m. fl. sjöar) ägde rum fram på
senhasten förhållande osäkerhet "gammal"
(Tjockas och bilda vassöja) med jämförelse

att det blev "vakvatten" och stopp
för vattenkylaren att gå. Det gick
ett dygn, ibland längre, innan
detta var över och maskindriften kom
de återupptäckas igen. Det hände
också ibland att det blev över-
ring för vintern och när värflo-
den kom efter islossningen i sjöarna.
På vatten svämmande då över
kanterna och gick högt över åbro-
arna, utan trafik. fick ledas
över Stig Lidegårds åbro. Då blev
maskinen heft och hållet kring-
fluten och inte ens mjölnarna
kunde ta sig dit förän vattnet
hade flutit undan och det blev
normal tillförsel därav igen. Hade
man då haft regleringsdammen

i Öho som nu är förhållanden,
så hade dessa obehagliga vatten-
flöden och översvämningar undor-
nits. Isbildningen under de stän-
ga vinternar var dock det svia-
de mankenanger vid vatten-
kvarnarna. Uppåhåren kunde då
finns i bjälhuset och arbeta
intensivt med spekul för att kunn-
ga bota dem, detta var ett håll-
vådligt arbete och flera av de gam-
la upplärarna förlorade sin häl-
sa vid isbryggingen.

Man arbetade i kvarnen både
och sina intressanta juvänges. Man
hade här en äldsta och den stul-
te uppläraren och den uppkas
högst var tredje till eller och

ACC. NR. M. 10126:19.

19
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kontant resättning för att arbeta
härmed. Men gick bäst till m.
den sättningsboken. De materia-
lerna regniga och mörka. Det här
de då inte till samhället att
man kunde få 75-100 kr i
utgång. Då lär jag kan
minnas ända till E. E. Bengtsson
sitt boende ~~och~~ och såg gämsla
älskade. Men dog sen mycket
av detta fiske. Ända till dess
att bottenfallen här kommo
i andra händer och kraftverket
uppfördes. Numera sköts älf-
fiske här av maskinisterna
vid kraftstationen. Enligt vad man
kan följa här detta fiske såväl
som fisker i övrigt i den före

20
så fiskade går Kläven i hög
grad försämrats efter vattenbyg-
ningen på 1920-talet.

På 1890-talet hade man upp-
trätt med oss på blandad här.
Detta skedde 1885, enligt här föda
skördeunderhållningar från den tiden.
Alli var en person i huskil-
let till 1891, då min äldre bror,
Gustaf, reste till Amerika. Till
ett ordinarie kvartals höjde
på den tiden en tunna råg, en halv
tunna korn och ett par säckar
havre. Rågen sållades när den
tillagades och ättes i kvartalsjäm-
ligt stort arbete som man brukar
de husdjuren. Man följde nämni-
gen då de nya säckarna ocuper

ACC. NR M. 10126:2/.

38
21.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

att baka brödet en gammal
recept. Detta rezept var också
starkt till gäst och det fanns
en del gamla adalman som
alltid lagade att de fingo gör.
Först sedan sedan sedan hade
övergått till att vara eller stala
recept för förbrukningen. Och för
resten enligt vad som följdes
är det en idag färdig person
som är angelägen att få det
gammaldags grönsaksreceptet
av någon vilken. Skallreceptet
färdigställdes av 1/4 kilo tunna kor.
Korareceptet var i den gamla ti.
den en ersättningsrecept för utrustning.
Det till smittod passade det
knappast, men i öfrigt var det

ACC. NR **M.10126**: 22.

22
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

bra till såser, väfflar, stänkaker,
pannkaker m.m. På den andra
kallspannen kom maldes grön.
Rörgrön användes för mjukhet
i kuskället såväl till gröt som
flera andra maträtter, särskilt
kött. Rörgrön fick man endast vid
högtidliga tillfällen till gröt.
Man odlade för mjukhet kött
här, men så kom det första veckan
brist, då det knappast gick för
sig för en lantbrukare att få höja
utveckling. Detta sparade lantbrukarna
kann till att så alla lägg
om på vetodling. På och annan
hade redan fört sått ut och
det hade bristat bra, men vä-
nigheterna var då att få vetet maldes

ACC. NR M. 10126: 23.

23
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

oberäknligt. Någon valskuren fanns
ä inte på prämar. Bill. var
man fick vänta på en lång väg
till förmalningen och det tycktes
bättre inte alltid att få fullgott
bröd om det framställdes mjölet.
Men sedan var ju valskuren
med spetsmaskin här. Lagan
har det alltid blivit bra väte-
mjöl och numera använda alla
hushållsbruk vätemjöl endast av
den samma producerade varen. I
man som väte blev allmänt
här upphörde man med att
odla korn och numera är det
sällsynt att man får se ett
fält besöts med korn, möjligen
i blandning med havre till föder.

ACC. N:R M10126:24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

24
Kvarnhamnen, värfade sedan
jaktens samlingplats. Detta rum
hade ingalunda någon tilltalan-
de interiör. Golvet var belagt
med en kuggeludd och trägri-
nn (kylskåp hade tillverkat
till bycke). Väggar och tak var
starkt nedslåda av röken från
järnhamnen, som stod i ena
kroken. Runt omkring väggarna var
fasta bitar anbrända och på
den satta en kvastkorg,
de som i smittade brände sig.
Om på dessa träbitar och
träsittade även mjölmarna, när
det blev tillfälle till till. Under
de långa bäst. och vinterkväl-
na kunde det vara överfullt av

ACC. NR. M. 10126:25

25
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Folk: Svenskamerikanerna. Alla var
väl inte alltid svenskfödda. En
del hade äldre personer. En del
var komna till för att hjälpa
till konversationen i denna kom-
mune. Det fanns alltid någon
aland. De värvande såg var
god berättare och kunde under-
hålla det här församlade folket.
Glade man varit ute i någon
sorts äventyr eller varit borta för
resor, så var det till att berätta
för de församlade här. De gam-
la kvinnorna hade många upp-
levelser att tala om från sin
fjäringsgång ute i fält. Det var
många lustiga historier, men
diplome var svensk-amerikane-
na

ACC. NR. M. 10126: 96.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sina berättelser och de ljös och
 sköts över hur bra det var!
 Amerika så det färdig. En del
 personer kunde berätta saker och
 sägna från den egna hembygden
 om Gräber, Punnis, och Tholl och
 de kommo ibland med sådana
 historier att det många gader kung
 just vägrade att gå hem när
 det började att lida fram mot
 "svällsätt" (lygga). En och annan
 bland kvarkluggarna berättade
 inte varken kudehållningen
 eller ryktesunderättelserna!
 Kvarkluggarna utan gick i
 stället ut åt kvarkluset och
 satte sig på kanten av kvarken
 som följde utåt med förmånen
 för

av den mest färdiga säden. Det gäll-
de då att se till att man fick
sitande mjöl man inskade och
dessa kunde man prova både
däruppe och i nedra Kvarnhus-
et. Det mjölet som var genom-
räddat och återfördes i säck igen
i väntning på förmalningen
upptogs i Kvarnhuset. Denna utgjör
det en 6 ~~stund~~^{timma} på Kvarnen. I
Kvarnningen fanns det småsten,
som utvisade sädens innehåll
och därmed tillade mjölkaren,
samt att sädens åker var gjord
närvarande kunde han också konst-
atera att förbrukningen var rätt.
Tillsiget var att Kvarnen med
Kvarnsten och den förbrukade säden

ACC. N:R M.10126:28

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ästes först i en mindre lida försedd
 med handtag i järn stö. I ena
 änden av kornhuset stod Fullkistan,
 som var av stora dimensioner och
 avsedd i första hand för de olika pådes-
 dagarna. Än andra rummet var
 ett halvt vågenom mjölnaren af
 de fullvingen. Hälften var lida
 innehållt, var som för sig. Full-
 kistan var försedd med ett påfäst
 hängslas. Full vilket mycket inne-
 höll av kornens ägare. Vi vis-
 so dock ännu Fullkistan och
 då uppmärksamdes dess att innehåll
 av olika slags spannmål och för-
 delades sålunda, att kornens ägare
 fick två tredjedelen och mjölnaren
 en tredjedel här för sitt arbete.

ACC. NR. M. 10126:29.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Det talades för en myjälman,
vid vilken hvar så var han
gav inte säga, som fullad och
jät stöft och detta menades till
sin egen fördel, men även hände
det att den illegala fullen lades i
kistan, då den alltså också han
gjordes till gods.

Myjälman hade sina "kasheda-
ga", då en krusas iord stän vinda-
des upp och sattes rest mot krusen.
vågen, sedan krusningen och den
omgivande krusen hade borttagits.
På grund af krusen fanns det höga
lagringar av olika slags myjäl, som
på grund af fullighet hade bildats
då och var det sålunda registrerat
krusman/hittas. Detta myjäl användes

om av och samledes ihop. De
fallomjöl, som det kallades, var
bra till smältes m.m. och mjölken
var användt till sina svin.
Men hade god afgång med det,
när han kunde sälja där.
I Bra stua (man blev det myg-
ket av fallomjöl. I stulet av 1880-ta-
let och i början av 1890-talet var
här även ett mjölkmejeri. Sam-
ma byggnad. Det blev dagligen
mycket vassle. Mejeriet och
denna vara avläts därför till
det bedrivit liggande svinkuset.
Under de åren utfodrades de män-
ga svinen med avfallsmjöl och
vassle och detta var ett mycket
medel att göra svinen med stor

Slackmest var på den tiden så
billigt, att det inte blev någon
större följande med att gå
som jurat vad man skulle varit
fallet.

När kvinnan sålunda hade
tagits upp som man sade, fick
mjölnaren med sitt biträde baka
i sin med att baka stenarna. Men
det skedde med överstenen fick
man ju stå upprätt, men när
understenen behandlades fick man
sitta på bänkarna. Detta uppges
hade man råffarna, vilket var
mycket nog, och sedan bakhades
separatstenarna etc. i övrigt. För
För skedde början fick mjölnaren
tälja att alla kvinnorna blev

ACC. N:R **M.10126**: 32.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

västa hos smedar, bäst kan
inte säga brukade smederna det
ta arbeta. För smed brackningen
var kladd och krossen inte
hade blivit varken igen som det
heller, vintades järnstenen med och
placades inte i sin vanliga
Leta på ett mycket stora arbete
och regelmann hade blivit att
tillse, för allt som i sin rätta
ordning igen. Sedan gjordes man
ingen och pådes bingen, varefter
den gjordes med såd och så
drog man upp dammbuden på
på stångarna och krossen såd.
Det inte gång. Vid provningen
drog man inte på brödsoppan
med när den går för det

Var det som hade, var mjöl
användes till svamp.

På hjulhuset var det två små
tribjäl med skovel. Hjulsticker
var en mycket små dimensioner
och hade i varje änden en nål.
Var diameter var en ~~liten~~ desi-
meter eller kanske något mer. När
den gick i ett lager i hjulhuset
och det andra i tvärbussens nedre
våning. Varde lagret utgjordes
av en härför utvald sten. Små-
ning av lagren skedde med för-
tälj. På den tiden skivades stål-
gen efter nötkreatursplaket i en
kittel av koppar och när den
hade sålats och svalnat blev
det en större kaka. Denna stålrika

användes för allmänhet till
bäddstapel, men det är ju klart
att också blev en till kross-
industrien om denna var till
smörjmedel. Smörjningen till-
gick sålunda, att smörjningen
tog en lagom stor mängd i
händerna och tryckte den sedan
mot krosshjulens mål lagom
länge till smörjningen var till-
fyllestgörande.

På de gamla krossen var
det två på stenen, skalan och
grynnan. På skalan måste
alltid kornet behandlas, men
och vägen, när den skulle renas
eller skulas på grynnan fram-
ställdes kornet och maldes

malis till bygden, under den si-
da tiden som hembygden frickan.
Tilltross fanns det också små
skolor av denna slags tillvaro.
Före den tiden skickade man myg-
let för hand i hemmet. Det var
till julen och när förmiddagen
skulle bakas och besöken en
och annan gång kunde ätets
lag som man behövde "stävätö"
(bröd av rått mjöl).

Om myglaren gick in åt
kvarkammarerna och fäste sig
då på träbrädet för att sitta,
så vadade han till när kvark-
men slammade. Tydligt var jag
med om att sitta i kvarken
en höstkväll i september månad

en gång på 1890-talet och är
det nu omkring 50 år sedan det
hände. Kvällen var mörk och det
kom ett häftigt iskväder över
sögen med bläst på bålet och
starka snälla. Det var fullt hus
i Kvarnhamnen, men man var
alla stilla och allvariga. Den
svivstämme Harald Melander hö-
rde påf inte de starka iskanal-
larna, men han såg de tjäta och
skina blixtarna och då slog han
sig för bröstet till Terken och
han var rädd. Vi var tre
pojkar som blevo sömniga när
det hade isat och regnat en stund
från på kvällen och vi gick ut
och lade oss där ^{i sovrummet} på sin mat-
sals

såsk och sov på god till-
far. Lite senare på kvällen
kom och väckte oss. Han hade
di fått "analet" och mjölsäke-
na var utburen och påslutet.
Oväderet hade nu gått över och
det hade blivit vackert väder
igen och snart var vi ute
kvarna, men där hade de varit
lite oroliga för oss, när det
åskade och regnade så intensivt.

Laget i Kvamshamn
hade också försvunnit medan
vi sov. De som medjort mål
till förmåning var hemkörda
och de flyttat som varit där
för att tiden skulle gå och för
att få en godnat nader.

konstlens brygg hade också dr-
git sig tillbaka.

För blev det nästa dag med
en ny uppsättning av kvare-
folk, men i öfrigt var det sam-
ma personer som vanligt. Det
saknades inte "samningssekliga"
kvättor och när en sådan ha-
de kommit rikligt i taget
kunde man berätta om vad man
hade både hört och sett, när
spöken, Ennen och Hall husen
de. Men dessa kvättor alla el-
de pratades för dagen kunn-
de ibland få en obestämbarhet.
Plötsligt kunde kvarens äg-
are E. E. Bengtsson uppenbara
sig. Då smet hela sladden

smått både hastigt och lug-
tigt och hus, var blott de män
som väntade på förfrågningen.
Liberat som han var, bjöd han
alla med sig, hem till kaffe
och detta skedde bra, när
man var uti detta ärende,
värför alla tackade ja och följde
med.

När man hade "ämbets"
hemmyddarna och hade ifrån här-
om och så var det till att med
myddarnas hjälp bära upp säcken
med mydderna över trappan från
nedan Åvanshuset och vidare genom
Åvanshuset ut och lämna den på
gårdens. När detta var gjort tacka-
de man myddarna för hjälpen.

ACC. N:R M. 10126: 40.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och så begav man sig bort
till det på andra sidan än belyg-
na husstället för att avhända
skutarna och spårarna dem för lasten
för att begå sig hem. Skutarna va-
ro i regel inte vidare baktvått över
att stå bundna i husstället och
genom springorna i väggen se
hvarann vattnet i en flöt förbi.
De grund härav fängade de hem-
me allt för höfligt att få kom-
ma hem till sina baka i den
varma och lugna labyrinten. De
kunde därför bara tåga till skutan
och snart de hade blivit försända
och det började sedan inte länge
innan man åter var hemma igen.
En myg man, som rest bort för

våren 1891, brukade under sin hem-
maras höia till kvamen på kvat-
tarna med slutarna. Ståthuset
därifrån kunde ju bli något olika,
berende på hur det var med
indellänges i kvamen. I denna vår-
tid man honore och stas för hem-
huset. Hörde man tydligt hörer.
som han tog ifrån slutarna och
skakeln föll ned. Då visste man
att han inte var långt borta, och
när var han i verkligheten hemma.
Då som fönt hade hörde var blott
hans vänd, men det var i alla
fall egendomligt att denna ju så
sitt juas tydligt sått som sig till.
Hemma. Han hade tillfrågar om man
men ifråga att han hade en god vänd.

På Västman, sedan äro
gräda både inberget och Trösk-
ning. Kommit i fäng, var det all-
tid gott om måld vid boaren.
Målingen jagick därför avbrun-
to med påvil som dag, eljöl-
naren och hans biträde fingo om
de natten solösa vandrarna, och
att vandra fick åbrjukt nödvän-
dig vila och sömn. Sömn i st-
ad av 1800. Tals och Manskas
stygge fram för 1700. Tals var det
helt friska om någon ordnad av-
sett för den som astände i
boaren. Det kunde därför ofta, sic-
shilt vid 100 och 1200. boaren
och att kängviga ifrån boende
Lantbrukare i Salasjö, Tammåke,

Clifford m. fl. personer kommo
till kvällen med sina mald.
lass på kvällen, ofta på sönd
som vid lördags för att övernat.
På sönd och på måndag kunde mat.
På måndag på sönd de som den
följande morgonen var färdi-
ga att återvända hem med
det: kvällen framställda mjö-
lk. Detta kunde gå för sig för
10-15 år tillbaka, men skulle
nu vara alldeles omöjligt.
Det går inte längre att få
gull till att arbeta. Om länge
som helst och om man nu
skulle tillämpa byggnads-
kvällen, så betecknas det mindre be-
nyttat: detta arbete.

Shoos och vitskepsler.

I den gamla tiden floren.
de shoos och vitskepsler, och
detta om en fjärd människan i
alla hennes gränder och lä-
nder från Vaggam till graven.
I det följande är nämnt hur
om man även under kvällen
vites fick till två många me-
ller mindre samlingstida bis-
er om övernaturliga händelse
och ting. Man talade om spö-
kar, men man räknade också
naturliga med den allra
sista beständhet, och man ha-
de ett spöke. Både i och vid
kvällen och det var både enjöl-
nen och tillfälliga händelser.

48
som hade gjort sådana iaktt-
elser. Under de fåniga år när
han höst- och vintermåttena hade
man på den tiden mycket pri-
mitivt belysning och blott sig
med ett par i en p. k. glömska
lampa i kvadranten och en an-
nan av samma kaliber, nämde
gen i liten färgelampa av blott
i kvadranten, medan mjöl-
naden hade en tredje sådan lam-
pa att lysa sig med, när han
ställdes kvadranten och till sin att
sådan rann med icke något från
sin kvadranten att kvadranten
var öga så att mjölket och bytte
om såsom vid ^{mycket} träman i andra kvad-
ranten. För att lysa sig med utomhus

ACC. N:R **M. 10126:46.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

45

hade mjölman en lyktan, försedd
med samma belysningsanordning,
d. v. s. en liten fotograflampan. Det
är tydligen att effekten av dessa
belysningsanordningar inte var stor
och än mindre var den tidigare,
då man hade talyljus i stäl-
let för fotogen för detta ändamål.
Under sådana förhållanden hade
du troligt om kungstiken och det
övernaturliga god godman och följ-
den blev den, att många personer
satte sig till denna kungstik. Det
hade hänt mystiska saker vid
eller i kaminen en gång för 1800-
talets mitt. Det hade varit en
suppgille där, vilket väl kunde in-
te så sällan för den tiden, och
1846 (eller 1847) var det, om jag är fel underlitas.

ACC. N.R. M. 10126: 47.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det blev gråt och slegsmil. som slutade med att skjutkraven blev mörkade. Bäringsmännen blev gripna och fingo sitt skaff. En av dem dog i fängelset näst och kom aldrig tillbaka. När den dödade personen begrovs begynnade sig den gråstörjande prästen att tillfallet att bestraffa nedskrivande från det hållet för vad som hade hänt. Det skall bli en daglig för döden och domarna på onsdag är för vi i prästen. Och de som brukade vara med om att säga och bräka i kvarnen. var också med i pythan och fingo lysarna till de två prästen vi nämde till dem.

ACC. N.R. M. 10126:48.

42
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Efter sådana rushiga händel-
ser i husen var det inte så
konstigt att man tyckte sig
förvänta både gungare och
annat under de mörka vinter-
nätterna.

Vårken, denna vattens
vidunder, hade sitt tillhåll i
den förbipasserande forsen. Det
fanns på den gamla tiden
flera personer, som påstod att
de hade både sett märken och
 hört någon göra sin polska
pär sin något äventyrliga resa
med i strömmen.

Vintern hade sitt tillhåll
i husen och övervalde att
allt gick rätt till där. In det

ACC. N:R M. 10126:49.

48

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Personer hade haft tiden att
gå till Tomten och vara på stäm-
byggen, fäddes att ingripa, ifall
att myndigheten skulle försöka
att stämman vattenbruket, när
konsten målet ut och börjat
Tunga. Tomasmisselagen (den 21 de-
cember) fick konsten ej vara i
gång. Liksom för även ingen
annan kringgåning fick äga
rum på den dagen. Ifall att myndi-
gheten trotsade detta, skulle kon-
sten sig med Tomten och detta kunde
gå sina tråkiga följder. Myndigheten
om skulle i gång trotsa mot det-
ta förbud och begär sig därför ut
att stämbyggen för att sätta i gång
konsten om morgonen på Tomasmisselagen.

På byggen fick han då se
en liten gulbe stäande. Han var
glad: kall, träsken och en röd
toppluva på huvudet samt ha-
de långt vitt hår. Alltså
var han precis sådan som de
gamla Thontanas utseende hade
beskrivits för honom. Pojken blev
rött och gav sig inte tid till att
närma bekanta sig med honom.
Efteråt. Hvarnen fick på stället
den dagen liksom fönt ^{varit fönt} och poj-
ken stegrade hem, men man
gissar då, att det hade hänt
något särskilt med honom.
På hem vä. blev och dygde till
sinnet och behövde omedelbart gå i
bädd, där han också snart

ACC. N.R. M. 10126:51

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Hela dagen. Brist på fisk och mor-
gan betättade som hela samman-
hänget i hemmet.

När Tommasmüsse kom
hade snulletid och julsmäl-
den till badet förskallat och
efter den tiden var det endast
en del bröde till sover, som
smälts innan högtiden kom.

Stavnatten var till stort
skada i de gamla mjölkboar.
någon denna rätta var stor och
skadade var inte så lite i för-
väg under årets lopp. Men vid
dränga omordningar för att bli
detta och mer, men det ville
aldrig lyckas. Man kunde vid kom-
ment få se flera stycken av dessa

ACC. NR M.10126:52.

51
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Öfver promenaden omkring på sina
gångar. Kvinnan och det kunde
också hända att det sådant skem.
Här hade råkat falla ut i en
mjölsäck, varifrån hon inte förmått
att komma upp igen och på
jakt man den med mjölet hem
från huset. Man hade för sina
vidskepliga födelse, även betänf-
ande rättorna, särskilt kvinn.
rättorna. Det hände den kunde med-
föra olycka och detta ville man
gärna undvika. Man trodde också
att en skadad eller förfärlig rätta
fön. Kändt mot sin nedersa-
kare och därför var det en sam-
mykt radikalt rättslig satta
gång i huset på den tiden.

Man hade också en del
en fante för sig i kvällen: den
gamla Ellen. Det var någon bröds
åt en antagomist Tony, som en
möjlig brödsman eller -shalk
och hastade med. Kvällen äga
när hennes bröds förvaldes.
Det blev sedan ingen tur med
brödet en det möjligt och i varje
fall blev det snart efter bakt
fästet en mögel.

~~Stefan~~ Vid förvalningen
gällde alltid den regel, att den
som kommer först till kvällen
får först mat. Denna regel var
den som möjligen var på långt
möjligast var efterleva, men det här
de beviljades bland brödsman.

ACC. N:R **M. 10126**:54.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

53

den gamla tiden, att man bröt
brödet. Vid stäcks måltiderna
kom de långväga personerna,
vilka mestade sprövarn och
spenderade på mjölken och
setan frings de färdiga. Man
talade för om för mjölken på
1850-talet, vilken var glad för brämn
vin och detta visste de långväga
konsterna om och drog fördel här.
Nu när man blev omvårdnad
angrade man sig till och
bekände för den förfärlade: "Vi
har fått lite nytt mjölk de." Så
som kalamita var det och
billet förslaget här i min upp-
växtid. Det fanns som färdig
bland kornfärd och bli och

ACC. NR M. 10126:55.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ni har varit faller under tiden sedan dess, men tyckligen har de varit i minoriteten och några jämkningar i arbetet har för dess skull inte försatts.

Stjärnare.

Den siste stjärnaren av den gamla stammen vid Stjärnaren var Petrus Johan Olsson. Han var länge anställd här och han tog sig ett eget hem från Stjärngård Stjärnbygdskallat, där han uppförde bostadshus och ladugård och han hade så pass mycket god till sitt ställe att där kunde jodas en hel Rydahemsriden hade för den tiden ännu inte slagits igenom, varför det inte var möjligt

att få laga anstigning för den
inköpta lägenheten. Efter många
år följde gjorda sällan. Men
när och många gånger såldes en
exekutiv. Det var: böjor av 1890-ta-
let och gårdens nya ägare blev sam-
tidigt ägare såväl till denna lä-
genhet som till en annan för sam-
ma sås såld lägenhet. De fattig-
a lägenhetsägarna, den andre var
samt till yttre och en vinstande: hus-
vika, fingo en beaktad om att de
skulle köpa sina lägenheter för
enligt eller också avflytta därifrån.
Det blev rättgång: saken och
barnad rätten utslag för att de
hade förlorat och måste alltså
än en gång köpa sin egenhemslägenhet.

vintern 1894 hade man eldat i
gass käftor i järnkaminen och
den blev ishöllad och så uppges
det eldsvada i kaminen. Folk
kom till och man ställde intressat
med stekningen och det lyckades
även att begränsa elden till själva
utbyggningen och man tillkross
denna brand i själva järn-
kaminen hade sålunda räddats
från en hotande förintelse och ar-
betet där kunde återbörjas fortgå.
Stovnkammaren anordnades sedan
inne i själva stovhuset, där
den var så länge byggnaden stod.
Förhållandet mellan stov-
huset och hans principer hade
inte alltid varit det bästa och

ACC. NR M. 10126:56.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

58
om få laga anstykning, på den
inhösta lägenheten. Efter många
års förlopp gjorde säljaren Mon-
russ och Slängården sålde sin
exekutiv. Det var: köparen av 1890-ta-
let och gårdens nye ägare blev sam-
tidigt ägare såväl till denna lä-
genhet som till en annan på sam-
ma stads såld lägenhet. De fattig-
ga lägenhetsägarna, den andre var
samt till yttre och en utstående: be-
villan, fingo en besked om att de
skulle köpa sina lägenheter på
mycket eller också avflytta därifrån.
Det blev rättgång: saken och
budsorättens utslag led att de
hade förlovat och måste alltså
än så länge köpa sin egendomslägenhet.

Johan myllare, som han g.
kunnigen kallades, var en arbetssam
man, som strävade och bitade för
sig och de sina. Han hade stora
familj och försörja och arbetat var
det för honom så länge barnen
voro små. Men hans husvar
var också en duktig människa
och makarna hjälpte åt i han
sen för tillvaron. Johan var även
tjuffmakare och detta hade han
som bisatte med kvarnham-
mar som varit verksam. Störst
jick han vara pysslar, men
det blev ju alltid något intäkt
även från bisat. Kvarnham-
mar var ju hans tid i en ut-
skottsintet till kvarnen. En kall

vintern 1894. Både man eldat i
pass käftar i järnkaminen och
den blev överhettad och så uppgjick
det eldspråket i kaminen. Folk
kom till och man ständigt intressat
med stänkningen och det lyckades
även att begränsa elden till själva
utbyggnaden och man tillåter
denna betydligt större jägare.
Kaminen hade sålunda såddes
från en utstående förmåla och ac-
tivet där kunde behindras fortgå.
Kvarnkaminen användades sedan
inne i själva kvarnhuset, där
den var så länge byggnaden stod.
Förhållandet mellan mjöl-
nen och hans principal hade
inte alltid varit det bästa och

ACC. N.R. M. 10126:59.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Särskildt efter Jönnessons angä-
ende ägaranderätten till länghä-
ren var det ofta gränt, stjär-
naren blev upprörd och han
antog i stället en annan kör
i Klorsen, Torpa socken. Då han
också, efter att ha skadats vid
öga av en flisa vid backeringen
av kvadraturen, således fick
stata vid arbete. Han sålde så
färdigt i Gungby.

Johan Fredrik Andersson blev
anställd i stb. efter Olsson.
Men han var där under blott
en kortare tid, varefter han öve-
rtygade den närbelägna Rastings
kvinnor och anställdade dit. Även
den tiden var det mycket till.

omborgen av prästnare vid St. Sky
Kvare och de flesta voro där
inte längre och ett år förinnan
de upflyttade till en annan
plats.

Omkring 1896 uppfördes en
stäm och kyrklig prästbostadsbygg-
nad för prästnaren istället för
den husstället Kvaren. Denna
byggnad är numera bostad för
en maskinist vid Kvarnby och
och tidigare hade ytterligare en
familj vid samma och Kvarn
sin bostad där.

I juni månad 1916 stod St. Sky
Kvarnby färdig och togs i
bruk för ett ändamål. Den gamla
en bostad Kvaren fick utskäras

Till en början behålla vi ett vatten-
fall sin drift, men den blev inte
elektrifierad, därför den snart
blev stängd för alltid. Större-
nom bröts en många delar gammal
tradition som kan ledas
tillbaka till medeltiden, då även
Mydala Kloster en tid ägde
en stön här.

I Bro och Prästorp fortsat-
te vattenkraften och år 1927
då även vattenfallen här mon-
terades för elektrisk drift. Prästorp
kan ledas då Kert och Käl-
let, men i Bro inmonterades elek-
trisk driftkraft, därför denna kvar-
stående är i gång.

ACC. N:R **M. 10126:62.**

Landskap: Småland Upptecknat av: F. H. Hansson
 Härad: Emmets Adress: Örnäs, Lager
 Socken: Berga Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1946 Född år _____ i _____

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

61

Är gammal såg
 såg vid sidan och till höger om
 kyrkan, medan det nya upp-
 föddes på 1870-talet å motsatta si-
 dan av än lite längre upp. Det
 senare sågverket såldes 1899 av organist
 F. H. Melander till ingenjör A. P. Sun-
 narsen och flyttades till Rindög.
 Ett annat sågverk uppfördes senare
 på den förra platsen med sam. anst.
 blings och handverk samt liksom
 tidigare benämning och verkens främre
 stichhyvel av O. O. Bengtsson. Detta
 såg verk är i juni månad 1907.

Skriv endast på denna sida!